

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Loora Ristisaar

**PERFORMATIIVSUS JA TÄHENDUSLOOME
IDENTITEEDIKABAREE ETTEASTETE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Riina Oruaas, MA

Tartu 2026

Autorideklaratsioon

Olen bakalaureusetöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Loora Ristisaar

26.05.2026

Annotatsioon

Bakalaureusetöö uurib Identiteedikabaree projekti lavastuste viit etteastet. Töö eesmärk on uurida, kuidas luuakse Identiteedikabarees tähendusi, milliseid identiteete esile tuuakse ja millistele ühiskondlike probleemidele need viitavad. Enne analüüsi tutvustatakse töös mõisteid: *drag*, *drag*-persoon, identiteet ja sooline performatiivsus, mis on vajalikud teema avamiseks. Etteastete analüüsimisel jälgiti märkide ning etendaja performatiivsuse koostöös loodud identiteete. Need olid kindlad viited eesti ühiskonna probleemidele ning töös seostati neid ka ümbritseva sotsiaalse kontekstiga.

Märksõnad: Identiteedikabaree, *drag*, identiteet, performatiivsus, tähendusloome

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. IDENTITEEDIKABAREE ja <i>DRAG</i> EESTIS.....	7
1.1 Identiteedikabaree projekti tutvustus.....	7
1.2 Identiteedikabaree kriitika.....	8
1.3 <i>Drag</i> -kultuur Eestis.....	10
2. TEOREETILINE RAAMISTIK JA MEETOD.....	12
2.1 <i>Drag</i>	12
2.1.1 <i>Drag</i> -persoon.....	13
2.2 Identiteet.....	14
2.3 Sooline performatiivsus.....	16
2.4 Meetod.....	17
3. IDENTITEEDIKABAREE ETTEASTETE ANALÜÜS.....	20
3.1 Sündmuse ülesehitus.....	20
3.2 Valitud etteastete analüüs.....	21
3.2.1 Tiina Tamm.....	21
3.2.2 Gerda Paljassääre.....	24
3.2.3 Juta Koppel.....	25
3.2.4 Munnika Helme ja Kaja Paljas.....	27
3.2.5 Marta Kaheksas.....	29
3.3 Järeldused.....	31
KOKKUVÕTE.....	33
KASUTATUD ALLIKAD.....	35
SUMMARY.....	40

SISSEJUHATUS

Drag on paari viimase aasta jooksul hakanud Eestis aina enam tähelepanu pälvima. Enne vaid subkultuuri piiridesse asetuv etenduskunsti vorm on jõudnud ka kultuuriruumi peavoolu. Vanemuse lavastuse „Kinky Boots” etendused on pidevalt välja müüdud ning ka Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunstikooli osakonnale on see žanr inspiratsiooniallikaks. Nimelt on juba neljal korral toimunud projekt Identiteedikabaree, milles lavakunstikooli tudengid kehastuvad *drag*’ideks. Projekti lavastustes kasutatakse *drag*’i kui võtet ning lavale tuuakse erinevaid ühiskonnakriitilisi etteasteid.

Töö inspiratsiooniks oli autori isiklik huvi *drag*-kultuuri vastu, aga lisaks sellele ka Madlen Siniälliku 2019. aasta bakalaureusetöö, mis käsitles rolliloomet Tallinna *drag*-kuningannade näitel. Identiteedikabaree puhul ei ole tegemist autentse *drag*’iga, seega ei keskenduta käesolevas töös ka rolliloomele, vaid tähendustele, mida etteastetega edastatakse.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida:

1. Kuidas luuakse Identiteedikabarees tähendusi, kasutades selleks erinevaid elemente, näiteks sugu, koreograafiat, grimmi, kostüümi, muusikat?
2. Milliseid identiteete etteastetes esile tuuakse?
3. Millistele ühiskondlike teemadele ning probleemidele etteastetega tähelepanu pööratakse?

Peamine analüüsimeetod on semiootiline etenduse analüüs, milles lähtutakse Erika Fischer-Lichte märgisüsteemide klassifikatsioonist. Selle jaotuse märgitüübid on kõik töö kontekstis aktuaalsed, aga osa neist realiseerub vaid läbi etendaja performatiivsuse. Siinjuures on oluline ka sugu ja sooline performatiivsus, mis samuti eksisteerib vaid etendaja tegevuse kaudu. Etteasted on loodud soolisust rõhutades: *drag*-persoonade femiiniinsust ei saa semiootilisest analüüsist välja jätta, sest ka soolisus on tähendusloome osa. Muutes näiteks *drag*-persooni femiiniinsust maskuliinseks, muutub esituse terviklik tähendus. Ka identiteedi loomine toimub lavalise performatiivsuse ja tähendusloome abil. See tähendab, et mingisuguse tegevuse kaudu luuakse laval viited kindlale identiteedile. Ühiskondliku tausta avamiseks

lähtus töö autor enda esmasest tajust, see tähendab, et välja valitud etteastetes märkas autor esimesel vaatamisel viiteid kindlale ühiskondlikule probleemile. Seejärel uuriti etteastes käsitletava probleemi kohta ajakirjandusest ning raportitest.

Bakalaureusetöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis tutvustatakse teema avamiseks Identiteedikabaree projekti ning ka selle kohta ilmunud kriitikat. Viimase puhul oli oluline allikas Gregor Kulla ja Heneliis Nottoni kirjutatud arvamusküsimus. Lisaks antakse esimeses peatükis lühike ülevaade *drag*-kultuurist Eestis.

Teises peatükis keskendutakse töö kesksete mõistete tutvustamisele. Need on *drag*, identiteet ning sooline performatiivsus. Esmalt tutvustatakse *drag*'i, selle mõiste päritolu, žanri tunnuseid ning *drag*-personat. Selle koostamisel kasutati peamiselt Roger Bakeri teost „A History of Female Impersonation in the Performing Arts” (1994) ning kogumikku „Routledge International Encyclopedia of Queer Culture” (2006). Seejärel tutvustatakse mõisteid identiteet ja identiteedipoliitika, toetudes peamiselt Francis Fukuyama teosele „Identiteet: Väarikuse nõudmine ja kibestumise poliitika” (2022). Kolmandana tutvustatakse teooriapeatükis soolise performatiivsuse kontseptsiooni, mille puhul on võtmeautor Judith Butler, aga lisaks veel Feministeeriumi autorid, näiteks Kadi Viik. Mõistete selgitamine loob töö analüüsipeatükile kindla raamistiku, mille abil etteasteid analüüsida. Viimasena tutvustatakse selles peatükis töö meetodit.

Bakalaureusetöö kolmandas peatükis analüüsitakse Identiteedikabaree etteasteid. Uurimuse piiritlemiseks valis autor välja viis etteastet, mis kõik on ühiskonnakriitilised ja osutavad Eestis praegu aktuaalsetele teemadele ja konfliktidele. Need teemad on näiteks etniline diskrimineerimine, nõukogude nostalgia, poliitilised nääklemised ja ühiskonna surve naistele. Selles peatükis luuakse ka seos etteastete ning sotsiaalse konteksti vahel.

1. IDENTITEEDIKABAREE ja DRAG EESTIS

Käesolevas peatükis antakse ülevaade Identiteedikabaree projektist ning selle neljast toimumiskorrast, kus ja millal need esietendusid ning kes osalesid. Lisaks tuuakse selles peatükis välja kriitika ning tagasiside, mis on projekti kohta ilmunud. See on suures osas seotud Marta Kaheksanda etteastest klipi näitamisega Eesti Televisioonis. Kriitika alapeatükis käsitletakse kõige põhjalikumalt Gregor Kulla ja Heneliis Nottoni arvustust. Viimasena kirjutatakse peatükis praegusest eesti *drag*-kultuurist.

1.1 Identiteedikabaree projekti tutvustus

Identiteedikabaree „DRAG SHOW” on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Eesti Kunstiakadeemia ja Grimmikooli koostööprojekt. Projekti on eest vedanud Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kaasaegsete etenduskunstide juhtiv professor ja õppekava juht Jüri Nael, kes on ka projekti lavastaja. Koostööna valminud projektis panustavad Eesti Kunstiakadeemia tudengid lava- ja kostüümiloomega ning Grimmikooli tudengid loovad esinejatele grimmi.

Esimene Identiteedikabaree „DRAG SHOW” etendus 2017. aastal Teater NO99 suures saalis ning tegemist oli ühekordse aktsiooniga. *Drag*’ideks kehastusid selleaegsed Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kaasaegsete etenduskunstide rahvusvahelise magistriõppekava (MA in Contemporary Physical Performance Making - CPPM) ja 28. lennu tudengid. (NO38,8 Aktsioon: Drag show). Õhtut juhtis Anne Türrpu.

2019. aastal esietendus „DRAG SHOW vol 2” Sakala 3 Teatrimajas ning etendusi toimus kokku viis (Identiteedikabaree 2 ETA). Laval olid Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia CPPM-i tudengid, kolm 29. lennu tudengit, kolm 28. lennu vilistlast ning Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia õppejõud Maret Mursa ja Giacomo Veronesi. Õhtut juhtis Andrus Vaarik. (Identiteedikabaree 2 EMTA)

2022. aastal etendus „DRAG SHOW vol 3” viiel õhtul samuti Sakala 3 Teatrimajas. Laval olid Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia CPPM-i ja lavakunsti osakonna 31. lennu tudengid. Õhtut juhtis Andrus Vaarik. (Identiteedikabaree 3 EMTA)

2024. aasta 31. detsembril esietendus „DRAG SHOW vol 4” Eesti Draamateatris ning kokku anti seitse etendust. Laval olid Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunstikooli 32. lennu tudengid, kooli vilistlased ning Tallinna Ülikooli Balti filmi, meedia, kunstide ja kommunikatsiooni instituudi koreograafia tudengid. Õhtut juhtisid Andrus Vaarik ning *drag*-kuninganna Vilita. (Identiteedikabaree 4 EMTA)

Jüri Nael on 2025. aasta intervjuus öelnud, et *identiteedikabaree* on vormiliselt mänguline ja kabareelik (Toome 2025). Kabaree on kunstnike kohtumispaik, kus esinejad astuvad üles oma kolleegide ees, kuid see on ka väikesemahuline, kuid intellektuaalselt ambitsioonikas revüü (Appignanesi 2004: 1). Revüü viitab kergesisulisele ning meelelahutuslikule etendusele (Sõnaveeb). See tähendab, et Identiteedikabaree projekti lavastused on suunitletud pigem meelelahutusele. Samas on Nael öelnud, et projekt võiks anda osalejale võimaluse mängida enda identiteedikihitidega ja seeläbi näidata endast osa, mis on igapäevaelus peidetud (Toome 2025). Ta tõi ka välja, et selle ülesande lähtepunkt võiks tudengite jaoks olla iseenda identiteedi uurimine, mitte vaid kaasahaarav muusika (samas). Seega on Identiteedikabaree eesmärk siiski meelelahutus, aga etteaste lähtepunktiks on tudengi enda kogemus ja identiteet.

Identiteedikabaree on projektina aastate jooksul aina kasvanud. Algasajal etendus lavastus ühekordse aktsioonina, kuid juba neljandal projekti toimumise korral anti kokku seitse välja müüdnud etendust. Projekti käigus jõudis subkultuuriline žanr Eesti ühe kõige populaarsema teatri lavale.

1.2 Identiteedikabaree kriitika

Identiteedikabaree tõi *drag*'i Eesti Draamateatri lavale ning ka Eesti Televisiooni. Sellega ilmus *drag* nähtavale Eesti kultuurimaastiku peavoolus ning see tekitas palju kriitikat ja vastukaja. Identiteedikabaree pälvis palju kriitilisi hoiakuid konservatiivsete väärtuste esindajatelt, kes pidasid ebasobivaks „DRAG SHOW vol 4” näitamist aastalõpu saates Eesti Televisioonis. Näiteks kommenteeris Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna liige Kert Kingo nähtud klippi Marta Kaheksandast oma sotsiaalmeedias. Ta tõi välja, et kunagi pidasid näitlejad unistuste rolliks Hamletit, aga nüüd on prestiižne etendada ka meessuguelundit (Kert Kingo 2025).

Siiski ei levinud kriitilisus projekti osas vaid konservatiivide seas. 2025. aasta märtsis ilmus Gregor Kulla ja Heneliis Nottoni põhjalik arutlev artikkel Identiteedikabaree kohta ajakirjas Teater. Muusika. Kino. Töö kontekstis on nende artikkel ilmunud kriitikast olulisim, sest autorid tõstatavad teemasid, mis käsitlevad solidaarsust, subkultuuri peavoolu jõudmist ning Identiteedikabareega kaasnevaid eetikaküsimusi.

Kulla ja Nottoni kriitika aluseks sai peamiselt Identiteedikabarees kasutatav *drag* kui võte. See tähendab, et tegemist ei ole *drag*-artistidega ning sel juhul on pigem tegemist *drag*'i etendamise kui *drag*'i endaga. Seetõttu ei saa Identiteedikabareed pidada ka parimaks näiteks *drag*'ist. Kuna Identiteedikabaree projekti neljas lavastus etendus Eesti Draamateatri suures saalis, siis kujundab Identiteedikabaree tugevalt peavoolu arusaama *drag*'ist. Samuti on autorid kriitilised, et *drag*-artistide kaasamine päädis vaid *drag*-kuninganna Vilitaga. (Kulla & Notton 2025: 39-53)

Autorid pidasid Identiteedikabareed kooliprojektina uuenduslikuks, sest teatritudengid said selle käigus kokkupuute oma eriala poliitilisema poolega ning seeläbi katsetada ka enda piire etenduskunstnikena. Siiski arvasid Kulla ja Notton, et Identiteedikabaree on LGBTQ+ kultuuri omastav ning ühtegi viidet kväärkultuurile sündmuse käigus ja kommunikatsioonis ei olnud. *Drag* oli etenduskunsti vormina võetud projekti aluseks, kuid sellest oli lahutatud kväärkultuur. Sündmust reklaamiti kui *drag show*'d, seletuseta, mis sellest *drag show* teeb. Projektiga jäeti publikule mulje, et nende silma all toimuv ongi autentne *drag*, sest lisaks teadlikule vaatajale oli saalis tõenäoliselt ka inimesi, kes *drag*'iga varem kokku puutunud ei olnud. (Kulla & Notton 2025: 39-53)

Artiklis tõid autorid välja, et Identiteedikabaree näol loodi võimas sündmus, mis kasutas subkultuuri etenduskunsti vormi, kuid ei omanud otseseid seoseid LGBTQ+ ja *drag*-kultuuriga. Lisaks seavad autorid kahtluse alla, kas LGBTQ+ inimene end päriselt Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias turvaliselt tunneb. (Kulla & Notton 2025) Seega on tuntav vastuolu projekti ja Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kui institutsiooni vahel. Lisaks toovad autorid välja, et klikimagnetiks muutunud Identiteedikabaree annab LGBTQ+ vastastele veel põhjuseid diskrimineerimiseks (samas). Selle hea näide on kasvõi Eesti Televisiooni aastalõpu saates näidatud klipp Marta Kaheksandast (Erling Eding), mis oli etteastet ümbritsevast kontekstist välja võetud ning seetõttu mõjus saate vaatajatele eriti vastumeelselt. Seda kinnitab

ka MTÜ Ühiskonnauuringute Instituudi (2025) läbi viidud küsitlus, millest selgus, et 61% vastajatest ei pidanud „DRAG SHOW vol 4” näitamist aastavahetuse saates sobivaks.

Identiteedikabaree on õppevormina uuenduslik, pakkudes teatrikunsti tudengile uut viisi eneseväljendamiseks ja võimalust töötada enda identiteediga. Projektist puudus aga kindel seos LGBTQ+ kultuuri ja inimestega, kuid kõige suurema kriitika osaliseks said just nemad. Lisaks on oluline meeles pidada, et *drag*-artistidel on väga väike võimalus pääseda esinema nii suurde produktsiooni. Identiteedikabarees oli võimalus osa võtta vaid *drag*-kuningannal Vilital ja sedagi alles projekti neljandal toimumise korral. *Drag show*'st lahutati kväärkultuur, mis mõjus kellegi teise kultuuri suhtes ebaeetilisena.

1.3 *Drag*-kultuur Eestis

Eesti *drag*-skeene on viimaste aastate jooksul palju kasvanud. Kui tavapärase *drag show* leiab aset kvääripidudel, näiteks igakuiselt Genialistide Klubis toimuva Vikerpeo üks osa on *drag show*, siis katsetama on hakatud ka teiste formaatidega. Näiteks on korraldatud *drag brunch*'e, mis on formaat, kus publik saab tellida toite ja jooke ning samal ajal vaadata *drag*-artistide etteasteid (Drag Brunch). *Drag brunch*'e on toimunud nii Tallinnas kui ka Tartus endises MÜLÄ baaris. *Drag*-artiste kutsutakse õhtuid juhtima ja kinoseansse sisse juhutama. Näiteks toimus 2026. aasta 8. aprillil Tartus Elektriteatris John Watersi retrospektiivi raames filmi „Roosad flamingod” seanss, mille juhatasid sisse kohalikud *drag*-artistid Delfi Oraakel ja Will Hung. Go3 televisiooni vahendusel on vaatajateni jõudnud Eesti esimene *drag*-telešou „Diivad diivanil”, milles osalevad eesti *drag*-kuningannad Vilita ja Nordika (*Drag show* tele-eetris).

Skeenel on välja arenenud *drag*-kollektiive, näiteks tegutseb Tartus House of Kuko, kes korraldab 2026. aasta suvel *drag*-kooli „Kuradisilla kolledž”. Programmi kuulub *drag*'i ajaloo loeng ning tegeletakse veel karakteriloome, grimmi ja paruka, kostüümi ja liikumisega (House of Kuko 2026). Muuhulgas teiste *drag*-artistidega osales kollektiiv 2024. aastal projektis „Siinpool sood”. Tegemist oli ürituste seeriaga, mille raames korraldati töötubasid, toimus *drag*'i ajaloo loeng ning külas käis soome *drag*-kollektiiv House of Auer. Projekti lõpetas samanimeline *drag*-lavastus, mida aitas lavastada Elina Masing. (Aadli 2024)

Eesti *drag*-skeenel on aktiivsed tegutsejad, kes on *drag*'i arengu ja leviku võtnud oma südameasjaks. Kuigi osa sellest subkultuuri žanrist on ka põrandaalused *show*'d, siis katsetatakse ka uute formaatidega. Kogukonnas tegutsevate inimeste eesmärk on *drag*'i ka väljaspool subkultuuri piire näidata ja kogukonda uusi liikmeid kaasata.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK JA MEETOD

Bakalaureusetöö teooriapeatüki eesmärk on selgitada töös kasutatavaid mõisteid. Esmalt tutvustatakse *drag*'i, selle mõiste päritolu ning millised on selle etenduskunsti vormi tunnused. Seejärel kirjeldatakse põgusalt ka mõistet *drag*-persooni, mida see tähendab ning kuidas on see seotud *drag*-kunstniku enda identiteediga. Kolmandaks tutvustatakse mõistet identiteet, selle modernset kontseptsiooni, identiteedipoliitikat ja kuidas on see mõiste seotud *drag*'iga. Neljandana kirjeldatakse soolise performatiivsuse kontseptsiooni ning selle tausta avamiseks veel sugu, stereotüüpe ja sooidentiteeti. Nii luuakse töö analüüsipeatükile kindel teoreetiline raamistik, mis aitab luua kirjeldatavale konteksti. Viimasena tutvustatakse peatükis töö meetodit ehk kuidas etteasteid analüüsima hakatakse.

2.1 *Drag*

Drag on vormiliselt ülepaistatud etenduskunst ning ristiriietumine, milles esineb vastassugupoole iroonilist matkimist. Mõiste võis juba levima hakata Elizabeth I ajastul, kui oli tavaks, et meesnäitlejad mängivad teatrites naiste rolle. (Baroni 2006: 191) Eric Partridge'i (2002) sõnul pärineb mõiste *drag* küll ajast, kus naiste rolle etendasid mehed, kuid seostab selle täpsemalt meeste kantud aluselikute ja seelikute mööda maad lohisemisega. Roger Baker (1994: 17) on välja toonud erinevaid *drag*'i definitsioone, näiteks on *drag*'i peetud naisterõivasteks, mida kannavad mehed. Nendest definitsioonidest ilmneb, et *drag*'i on ajalooliselt seostatud eelkõige meestega ning meheks riietunud naist ei saa *drag*'iks pidada. Naiste spetsiifilist mõistet ei ole selle etenduskunsti vormi puhul välja kujunenud, seega kasutatakse sõna *drag* ka nende kirjeldamiseks. (Baker 1994: 17) Eristus on loodud maskuliinsemate ja feminiinsemate *drag*'ide vahel, kutsudes neid vastavalt *drag*-kuningateks (*drag king*) ja *drag*-kuningannadeks (*drag queen*). Siiski on nende definitsioonide puhul välja toodud, et *drag*-kuningas on naine, kes etendab meest, ja *drag*-kuninganna on mees, kes etendab naist. (Burns & Pinfold 2006: 192) Need piirid on aga hägunenud ja *drag*-maailmas tegutseb ka naisi, kes end *drag*-kuningannadeks riietuvad. Lisaks on skeenel *drag*-kunstnikke, kes end binaarsetesse soopiiridesse ei aseta.

Drag on etendus kunsti vorm, milles on olulisel kohal riided ja seksuaalsus. *Drag* ei järgi sotsiaalseid norme, vaid murrab neist läbi, astudes vastu ühiskonna poolt kehtestatud mehe ja naise ideaalidele. (Baker 1994: 18) LGBTQ+ kultuuris on *drag* eelkõige paroodiline etendus kunsti vorm, milles on etendajad peamiselt *drag*-kuningannadeks kehastunud geimehed või transnaised (Baroni 2006: 191). Läbi huumori ja paroodia imiteeritakse naiselikku käitumist ning stiili (Pinfold 2006b: 192), mille on paika pannud heteronormatiivne ühiskond, jagades tegevused ning käitumismustrid maskuliinseteks ja feminiinseteks (Greaf 2015: 662). Sooline eneseväljendus võimaldab *drag*'idel nende normidega mängimist (samas). Seega on selle žanri puhul olulisel kohal soostereotüübid, mida etteastetes läbi huumori võimendatakse. Nii ollakse kriitiline ühiskonna poolt kehtestatud sooliste normide ning stereotüüpide suhtes.

Soostereotüübid lähtuvad soolisest kuuluvusest ning loovad sellega lihtsustatud ja eelarvamusliku ettekujutuse inimesest või inimgrupist. Kuna need hõlmavad nii iseloomu, käitumist, füüsilisi omadusi kui ka valitud eriala, siis toimivad need piirajatena. Soostereotüübid kehtestavad valikud, mis on soole sobivad ja sobimatud. Kuigi sellised stereotüübid ei pruugi alati tegelikkusele vastata, siis paraku loovad need siiski raamistiku, mille põhjal tehakse grupi või indiviidi kohta eelarvamuslikke järeldusi. See võib omakorda viia soolise diskrimineerimiseni. (Kuusik 2023)

Drag ei ole siiski identiteet, vaid see on tegevus. Seda ei saa pidada ristiriitumise, transseksuaalsuse ja transsoolisuse sünonüümiks. Tegevusena purustab *drag* jäigad soo ja seksuaalsuse definitsioonid ja parodeerib nii feminiinsuse kui ka maskuliinsuse stereotüüpe. (Baroni 2006: 191) Seega on *drag* alati ka ühiskonnakriitiline, sest stereotüüpilised soopiirid on paika pannud ühiskond.

2.1.1 *Drag*-persoon

Drag'is on olulisel kohal rolliloomel, sest artistid ei ole laval iseendana, vaid nad on lavale toonud persoonad, mis on sündinud oma erinevaid identiteedikihete avastades. Persoon (*persona*) on inimese iseloom või viis enese avalikus keskkonnas näitamiseks, mis erineb tema tavapärasest iseloomust või olekust (Merriam-Webster; Cambridge Dictionary). Seega on selle termini kasutamine *drag*'i rolliloomel kontekstis viiteks, et lavale toodud *drag*-persoon on

erinev kunstniku enda identiteedist. Siiski pole *drag*-persoon ja artisti identiteet täielikult üksteisest lahutatud, sest *drag*'i rolliloomes alus on just kunstniku enda identiteet (Grea 2015: 662). Seda võimendatakse ja täiendatakse läbi soolisuse ja välimusega mängimise (samas). *Drag*-persoon käib kunstnikuga pidevalt kaasas, seega see ei eksisteeri vaid ürituste ja etenduste kontekstis. Eestis tegutseb *drag*-artiste, keda ka igapäevaselt nende *drag*-nimede järgi kutsutakse, isegi kui nad sel hetkel oma *drag*-persoonat ei etenda. *Drag*-persoon on kunstniku identiteediga niivõrd seotud, et lava peale seda maha jätta ei saa.

Identiteedikabaree on seetõttu projektile põhjendatud nimevalik, sest lähtuvalt Jüri Naela öeldust, alustavad tudengid etteaste loomist just enda identiteedist. Niisamuti nagu *drag*'is võimendavad tudengid enda identiteeti oma välimuse ning soolisusega mängides. Siiski ei mõju see nii autentsena, sest tudengid pole oma *drag*-persoonadega nii tugevalt seotud kui *drag*-artistid, kes sellega igapäevaselt tegelevad. Tudengid löid oma *drag*-persoonad vaid projektiks ning etendasid neid vaid sealses kontekstis. *Drag*-kunstnikuga käib tema *drag*-persoon aga pidevalt kaasas.

2.2 Identiteet

Analüüsid Identiteedikabareed on oluline ka identiteedi ning identiteedipoliitika mõisteid avada. Töö analüüsipeatükis käsitletavat identiteedi kategooriad on rahvuslik, etniline ning sooline identiteet.

Identiteedi modernne kontseptsioon sai alguse mõnisada aastat tagasi, kui ühiskonnad hakkasid moderniseeruma. Sellega lahutati inimese sisemine ja väline mina ning inimesed hakkasid uskuma, et nende sees peitub nende tõeline identiteet ning see on vastuolus ühiskonna poolt kehtestatud rollidega. Selle kontseptsiooni kaudu saavutab autentsus ülima väärtuse ning see kinnitab, et sisemine mina on represseritud ning tal ei lubata end väljendada. (Fukuyama 2022: 32)

Modernne identiteedi kontseptsioon koosneb kolmest osast. Esimene neist on *thymos*. See on universaalne personaalsuse aspekt, mis soovib tunnustust. Teiseks erinevad sisemine ja väline mina, seejuures tõstetakse sisemise mina moraalne väärtus välisest ühiskonnast ettepoole. Kolmandaks on arenenud väärkuse kontseptsioon, seega ei piirne tunnustus enam vaid kitsa

inimeste klassiga, vaid see puudutab igaüht. (Samas: 41) See tähendab, et nüüdisajal on iga inimene individ, kes soovib, et teda tunnustatakse. Identiteeti on feministlikus diskursuses määratletud kui naise eneseteadlikkust ning enese tundmist (Ehlers 2016: 347). Laiemas kontekstis viitab identiteet keegi olemisele ja sellele, mis inimene on (samas).

Identiteet on poliitilise maailma põhiline substants ning selle suhet võimuga nimetatakse identiteedipoliitikaks. Tasub aga meeles pidada, et identiteet ei ole olemuselt iseseisev, vaid see on konstrueeritud just võimuhete kaudu. Võrreldes varasemaga ei ole identiteedipoliitika enam vaid rahvuslike ja usuliste gruppide ala, vaid enda huvide edendamiseks ja kaitsmiseks koonduvad nüüd ka grupid, mille identiteet põhineb rassist, sool või seksuaalsusel. Identiteedipoliitika kui tegevuse eesmärk on erinevate gruppide vahelise ebavõrdsuse kaotamine. (Nõgisto 2017)

Töö kontekstis on olulised just rahvuslik, etniline ja sooline identiteet. Fukuyama (2022: 106-107) on kirjutanud, et rahvuslik identiteet saab alguse inimeste jagatud uskumusest riigi poliitilise süsteemi legitiimsusesse. See identiteet võib kerkida esile seadustes ja institutsioonides, kuid see laieneb ka kultuuri ja väärtustesse (samas: 106-107). Siiski on rahvuslik identiteet seotud rohkem riiki kuulumise ja kodakondsusega. Etniline identiteet on seotud inimese kuuluvusega rahvusgruppi. Kuuluvustunnet loob keele ja kultuuri valdamine ning nii seotakse end konkreetse rahvusidentiteediga. (Sepp jt 2010) Sooline identiteet on indiviidi enda poolt tunnetatud sugu, mis võib kuuluda binaarsesse mees-naine maailma, aga ei pruugi (Viik 2015).

Drag'i puhul on oluline enda erinevate identiteedikihide avastamine ning nendega mängimine. Identiteediküsimusi ei ole võimalik sellest etendus kunsti vormist lahutada. Kui identiteedipoliitika on tegevusena suunitletud ebavõrdsuse kaotamisele ning oma huvide kaitsmiseks võimule vastu astumisele, siis võib öelda, et ka *drag* teostab identiteedipoliitikat. Etteastetega juhitakse tihtipeale tähelepanu ühiskonnas toimuvale ning eelkõige sellele, mis on LGBTQ+ kultuuri või kunstniku identiteedi suhtes diskrimineeriv. *Drag* on etendus kunsti kaudu oma huvide kaitsmine.

2.3 Sooline performatiivsus

Soolise performatiivsuse teooria puhul on olulised mõisted sotsiaalne sugu (*gender*) ja bioloogiline sugu (*sex*). Bioloogiline sugu määratakse lapsele tema sünnil ning see loob binaarse erinevuse mehe ja naise vahel. Sotsiaalne sugu hõlmab erinevaid ühiskondlike norme, mis panevad paika meeste ja naiste rollid. Seega ei ole soorollid bioloogilise erisuse tulemus, vaid selle loovad ühiskondlikud ootused, mis on kultuuriti erinevad. (Stone 2016: 876)

Kuigi enim on levinud eelnevalt kirjeldatud jaotus, siis võib seda tänapäeval pidada juba liiga lihtsustatuks. Feministeeriumi kodulehel on sugu jaotatud neljaks osaks: bioloogiline, juriidiline, sooline identiteet ja sooline eneseväljendus. (Viik 2015) Arvestades töö teemat peab autor vajalikuks siinkohal ka neid definitsioone avada.

Bioloogiline sugu lähtub inimese sisemistest ja välimistest suguorganitest, -kromosoomidest ja hormoonitasemetest, kuid seda on võimalik korrigeerida nii hormoonide kui kirurgia abil. Juriidiline sugu lähtub bioloogilisest soost ning see määratakse lapsele tema sünnil. Luuakse binaarne eristus - naine ja mees. Niisamuti nagu bioloogilist on ka juriidilist sugu võimalik muuta. Sooline identiteet on indiviidi enda tunnetatud sugu, mida ei saa määrata keegi teine. Inimene võib end määratleda kas mehe, naise, ei kummagi või vahepealsena. Sooline eneseväljendus on viis, kuidas indiviid oma sugu väljendab, abiks riietus, kehakeel, soeng, käitumine, hää, meikimine jne. (Viik 2015)

Judith Butler on väitnud, et sotsiaalne sugu on harjutatud toiming ning see ei ole vaid individuaalne. Seda ümbritsevad kindlad sotsiaalsed normid, mis on kehtestatud arvestades bioloogilist sugu. Seega jäävad sotsiaalse soo alused samaks, isegi siis, kui seda etendavad erinevad inimesed. Ta on ka välja toonud, et sotsiaalse soo reaalsus on performatiivne, seega see eksisteerib vaid siis, kui seda etendatakse. (Butler 1988: 526) Richard Schechner (2020: 168) on väitnud, et bioloogiline sugu on seega toormaterjal, millest kujundatakse sotsiaalselt konstrueeritud etendus ehk sotsiaalne sugu.

Butleri ja Schechneri ideed on hea näide, kuidas bioloogiline ja sotsiaalne sugu on omavahel niivõrd läbipõimunud, et nende eristamine on keeruline. Just selle läbipõimituse tõttu peetakse tänapäeval bioloogilise ja sotsiaalse soo eristamist liiga lihtsustatuks (Viik 2015). Need loovad

binaarse maailma, kus eksisteerivad vaid mees ja naine. Mõlemale kategooriale on ühiskonna poolt loodud ootused ning normid ja neil on täita oma soospetsiifilised rollid. Sooline identiteet ja eneseväljendus aitavad aga mõista soolisi kategooriaid ja/või enesemääratlusi väljaspool binaarset maailma.

Butleri järgi ei ole sooline identiteet bioloogilise soo tulem, vaid tuleneb pigem korduvatest kehalistest aktidest. Sellised tegevused on ta liigitanud performatiivseteks ning need ei viita eelnevalt eksisteerinud tingimustele, vaid loovad uue identiteedi. (Fischer-Lichte 2008: 27) Sooline identiteet võib siiski asetuda binaarsesse maailma.

Drag'is kui etenduskunsti vormis mängitakse soolise eneseväljendusega kultuuriliselt kehtestatud sooliste normidele. See tähendab, et etteastetes lähtutakse ümbritsevas sotsiaalses kontekstis eksisteerivatest soostereotüüpidest ning -rollidest. Kehalised aktid, mis neid soolisi norme püsivana hoiavad, on eos performatiivsed, *drag*'is võimendatakse ning paisutatakse neid üle, luues nii ühiskonnakriitilise etteaste. Seetõttu võib *drag*'i puhul rääkida soolisest performatiivsusest.

2.4 Meetod

Käesolevas alapeatükis kirjeldatakse, kuidas töö analüüsipeatükis Identiteedikabaree etteasteid analüüsima hakatakse. Töö empiiriline materjal on Identiteedikabaree lavastuste „DRAG SHOW vol 3” (2022) ja „DRAG SHOW vol 4” (2024) salvestused. Analüüsimisel on abiks käesolevas peatükis lahti kirjutatud mõtted ning järeldused, mis annavad ülevaate *drag*'i kui žanri tunnustest. Lisaks on üks meetod teatrisemiootika, mis loob raamistiku semiootiliseks etenduse analüüsiks. Teatrisemiootika on semiootika haru, mis uurib märke ning nende elu teatris (Epner 2022). Lisaks uurib teatrisemiootika etendusi kui tähendust loovate mehhanismide süsteeme (Väli 2018: 332).

Analüüsipeatükis luuakse seos etteastete ning *drag*'i žanri tunnuste vahel. Täpsemalt uuritakse, kuidas luuakse etteastetes tähendusi, kasutades selleks *drag*'ile omaseid tunnuseid: sugu ning soolisi ülepaisutusi, aga ka grimmi, kostüümi, muusikat ja koreograafiat. Viimased neli märgisüsteemi on esindatud ka Erika Fischer-Lichte märgisüsteemide klassifikatsioonis (Fischer-Lichte 1992: 15), mis annab aluse ka semiootiliseks analüüsiks. Kokku kuulub

Fischer-Lichte klassifikatsiooni 14 märgisüsteemi: helid, muusika, lingvistilised ja paralingvistilised märgid, miimika, žestid, prokseemika, mask/grimm, juuksed, kostüüm, lavakontseptsioon, lavakujundus, esemed ja valguskujundus (sammas 1992: 15). Lisaks nendele on töö kontekstis märk ka sugu, sest üks osa *drag*'ist on soolised ülepaisutused. Seetõttu on ka sooline eneseväljendus oluline osa tähendusloome protsessist.

Märgisüsteemide klassifikatsiooni kasutamine on töö analüüsi koostamisel põhjendatud, sest see loob kindlad raamid, mille piires etteasteid semiootiliselt analüüsida. Identiteedikabaree puhul on aktuaalsed kõik välja toodud märgitüübid. Etteastete puhul ei saa näiteks analüüsida vaid kostüümi ja grimmi, sest tähendus tekib esitustes kõikide märgitüüpide koostöös. Need kõik täiendavad teineteist ning loovad seeläbi lühikesest etteastest tähendusrikka terviku.

Lisaks on Fischer-Lichte (2011: 71) sõnul etendustes eriline suhe performatiivse ja semiootilise vahel ning performatiivsus on tähendusloome võimaluste oluline tingimus (2006: 2461). See tähendab, et semiootiline leiab alati lähtepunkti performatiivsest ja tähendus tekib performatiivsete protsesside kaudu (Fischer-Lichte 2011: 71). Siinkohal tekib seos ka Judith Butleri (1988: 526) soolise performatiivsuse kontseptsiooniga, mille järgi eksisteerib sotsiaalne sugu vaid siis, kui seda etendatakse. Ka tähendusloome tekib teatris vaid performatiivsete protsesside kaudu, milleks võivad *drag*'i kontekstis olla näiteks näoilmed, koreograafia ja soolisuus. Niisamuti nagu sotsiaalne sugu, ilmutavad lavamärgid end läbi etendaja ning tegevuse. Tähenduslik tervik ehk *drag*-persoon on identiteet on seega loodud performatiivsuse ja tähendusloome abil. See annab samuti aluse semiootiliseks analüüsiks, sest selle meetodi abil saab uurida, mil moel tegevuse abil ja sees tähendusi esile tuuakse ning milliseid tähendusi millistel tingimustel etendusele omistada võidakse (Fischer-Lichte 2011: 81-82).

Identiteedikabaree kontekstis on see tingimus, mille läbi tähendusi etteastetele omistatakse, ümbritsev sotsiaalne kontekst. *Drag*-persoonad on laval viited mõnele eesti ühiskonna probleemile, seega on oluline etteasteid siduda ka sotsiaalse kontekstiga. Selle detailideni jõutakse töös semiootilise etenduse analüüsi abil.

Performatiivsete protsesside eripära on vaataja tähendusloomele ärgitamine (Fischer-Lichte 2011: 71). Siinkohal tasub aga meeles pidada, et etenduse analüüs on subjektiivne ning lähtub

analüüsija tajudest. Saadavate andmete hulk on suur, seega on vaja välja tuua, mida ja milliste kriteeriumite abil välja valitakse. (Samas 2011: 72) Käesolevas töös on etteastete kriteerium ühiskonnakriitiline hoiak eesti suhtes. Valiku osas oli määrav ka autori taju, sest välja valiti etteasted, mis autori jaoks konkreetselt mõnele eesti ühiskonna probleemile viitasid. Selle osa analüüsi koostamisel olid abiks avaldatud uudised, arvamusartiklid ning raportid.

3. IDENTITEEDIKABAREE ETTEASTETE ANALÜÜS

Käesolevas peatükis tutvustatakse Identiteedikabaree kui sündmuse ülesehitust ning analüüsitakse viit Identiteedikabaree projekti raames loodud etteastet performatiivsuse ja teatrisemiootika abil. Viimase puhul võetakse aluseks Erika Fischer-Lichte märgisüsteemide klassifikatsioon. Täpsemalt analüüsitakse töös tähendusi, mida erinevad tegevused ja märgid koostöös loovad. Sealjuures avatakse ka etteastete ühiskondlikku tausta.

Kaks analüüsitavat etteastet olid osa lavastusest „DRAG SHOW vol 3” ja kolm lavastusest „DRAG SHOW vol 4”. Valikus lähtuti Eesti ajaloo teemade käsitlemisest või etteaste ühiskonnakriitilisusest. Välja valitud etteasted käsitlevad temaatiliselt rassilist ning etnilist diskrimineerimist, nõukogude nostalgiat ja traumasid, poliitilisi näaklemisi ja ühiskondlikku survet. Kõik viis on tugevalt seotud eestlase rahvusliku identiteediga ning seetõttu said need ka analüüsimiseks valitud.

Analüüsitakse järgnevaid esitusi: Kymbali Williamsi Tiina Tamm, Edgar Vunši Gerda Paljassääre, Mauri Liiva Juta Koppel, Joosep Lõhmuse ja Alex Paul Pukki Munnika Helme ja Kaja Paljas ja Erling Edingu Marta Kaheksas.

3.1 Sündmuse ülesehitus

Identiteedikabaree on ülesehitatud nagu *drag show*, kuid see on asetatud teistsugusesse keskkonda. Tavapäraselt ei toimu *drag show* teatrilaval, vaid peokeskkonnas ja seetõttu on kogu *show* pikkus maksimaalselt 20 minutit. Identiteedikabaree lavastused keetsid aga rohkem kui kaks tundi ning nende vältel näidati enam kui 20 etteastet. Peokeskkonnas astub lavale kolm-neli *drag*'i. Siiski on Identiteedikabaree oma ülesehituselt sarnane *drag show*'le. See tähendab, et lava ja publiku asetus, *show* ning etteastete ülesehitus ja kestus on sarnane autentsel *drag show*'l toimuvale.

Saali keskele on asetatud platvormlava ning publik istub selle kolmes ääres. Identiteedikabaree „DRAG SHOW'd” algavad kõikide esinejate ühise kavaga, mille lõpus astub lavale õhtujuht, kelleks on kolmel viimasel Identiteedikabareel olnud madam Andrus Vaarik. Temaga liitus projekti neljandas osas eesti *drag*-kuninganna Vilita. Nende ülesanne on esinejaid sisse

juhatada, aga lisaks sellele kannavad nad ette kõnesid, mis on *drag*'ile omaselt teravad ning ühiskonna suhtes kriitilised. Õhtujuhid on osa *show*'st, sest ka nemad on lavale toonud oma *drag*-persoonad ning nende kõnesid võib samuti pidada etteasteteks. Nende esitused on lavastustes kõige sõnalisemad.

Drag etteasted toimuvad üksteisest küllaltki lahutatult. See tähendab, et õhtujuht kutsub lavale *drag*'i, kes esitab oma numbri, mille lõppedes kutsutakse lavale järgmine ja nii kogu *show* vältel. Ühe etteaste kestus on umbes kolm minutit ja selle lühikese aja jooksul tuuakse publiku ette terviklik *drag*-persoon, kelle etteaste hõlmab tantsu, aga ka laulu saatel võimendatult suu liigutamist. Lisaks koreograafia on olulised *drag*'i kostüüm, grimm ja etteastet saatva muusika valik. Just muusika valikus on *drag*'ile omaselt palju viiteid popkultuurile ning analüüsitavates etteastetes on kasutatud ka eesti muusikat, mis tekitab äratundmisrõõmu eesti kultuuriruumis orienteeruvale publikule. Kasutades eesti muusikat on võimalik luua konkreetsem viide eesti ühiskonna probleemile, mida etteastega kommenteeritakse.

3.2 Valitud etteastete analüüs

Analüüsitavad etteasted juhivad tähelepanu erinevatele teemadele, aga neis viies on ka korduvaid motiive, näiteks riiete seljast heitmine ning muusikavahetus. Need toimivad etteastetes registrivahetustena ning sümboliseerivad enese vabaks laskmist, „maski heitmist“ ja oma sügavamate identiteedikihtide näitamist. Iga etteaste analüüsis kirjeldatakse ja analüüsitakse neid olukordi lähemalt. Lisaks sarnanevad etteasted veel oma soolise määratluse poolest, kõik kuus *drag*-persoonat asetuvad binaarses soojaotuses feminiinsele poolele. Seda loovad nad läbi riidetuse, liikumise ning kohati ka etteaste teema abil. Sidet eesti rahvusliku ning etnilise identiteediga loob eesti rahvatantsumotiividega koreograafia, mis on samuti igas analüüsitavas etteastes korduv element.

3.2.1 Tiina Tamm

Lavale astub Tiina Tamm ning tema etteastet saadab lastelaul „Neegrionu külaskäik“ (1976), mille sõnad on kirjutanud Andres Ehin. Tiina Tammeks on kehastunud Kymbali Williams, kes on Londonis üles kasvanud Eesti-Ghana multidistsiplinaarne kunstnik (Kymbali Williams). Esituse ajal oli ta CPPM-i tudeng. Käed puusas laval rahvatantsulikult ringi keksides mõjub

Tiina Tamm naiivselt ja ta läheb kaasa ka lastelaululiku rõõmsameelsusega. Esituses torkab koheselt silma sarkastilisus, mida loob laulu taustal võimendatult suu liigutamine. Williams loob oma esitusega tugeva kontrasti, ta on justkui see laulus mainitud lastele külla tulnud võõramaalane, aga samal ajal on ta ka see, kes laulu esitab.

Laul algab sõnadega: „Lasteaeda ei tea kust tuli neeger süsimust. Muudkui neegritantsu löi, hiigelananassi sõi”. Tiina Tammel on afrosoeng ning tal on seljas eesti rahvariiete motiivides stiliseeritud kostüüm. Nii asetab Williams oma *drag*-persooni kahe maailma vahele, teda peetakse võõraks, aga samas on ta ka oma. Esitades oma liikumisega eesti rahvatantsu motiive, kommenteerib Williams oma esitusega sarkastiliselt ka sõna *neegritants*. Sellega näitab ta, kuidas rassile omistatud tunnused on alati stereotüüpilised ning taastoodavad ideed, kus rass ja rahvuslik identiteet on omavahel seotud. Täpsemalt kommenteerib ta stereotüüpilist ideed, mille järgi temale sarnase välimusega inimesi eestlaseks ei peeta. Nii kritiseerib Tiina Tamm stereotüüpe ning rasside vahele loodud lõhet eesti ühiskonnas. *Drag*-persooni, mis on loodud Williamsi enda identiteedi alusel, on viide tumedanahaliste tõrjutusele Eestis. Tema soeng, riietus, muusika ja liikumine moodustavad terviku, mis on kriitiline pilk eesti tõrjuvale ühiskonnale.

Kui kurikuulus lastelaul lõpeb, võtab Tiina Tamm endal särki seljast ja tema käte peale on kirjutatud mõnitavad sõnad *nigga* ja *neeger*. Need on kirjutatud suurelt ja punase värviga, mis sümboliseerib haavade värskust. Taustal hakkab kõlama metalbändi System of a Downi lugu „Chop Suey!”. Laulus kõlavad sõnad: „*Wake up, Grab a brush and put a little make-up, Hide the scars to fade away the shake-up*”, mis kirjeldavad enda armide ning traumade peitmist, et välja paista võimalikult „normaalsena”. Tiina Tamm laseb end aga vabaks ja väljendab lõpuks oma viha. Kui esimene osa etteastest oli rõõmsameelne, naljakas ja sarkastiline, siis teises pooles toimub registrivahetus. Tiina Tamm ei ole enam naiivselt kaasa laulev ja tantsiv plikalik tegelane, vaid temas on märgata viha ja jõulisust. Sellest on võimalik tõlgendada kunstniku enda viha tõrjuva ja rassistliku suhtumise vastu.

Kymbali Williamsi *drag*-nimi Tiina Tamm mõjub viitena August Kitzbergi „Libahundi” Tiina-nimelisele tegelasele, kes koges samuti tõrjutust teistest erinevuse tõttu. Veel on oluline tähelepanek eesnimi Tiina ja perekonnanime Tamm populaarsus Eestis. Tiina on populaarsuselt 13. naisenimi (Eesnimi Tiina statistika) ning Tamm on eesti naiste seas kõige

levinum perekonnanimi (Perekonnanime Tamm statistika). Pannes oma *drag*-persoonale populaarne eesti naise nimi, loob Williams oma persoonaga veelgi tugevama kontrasti.

2022. ehk samal aastal, kui toimus ka Kymbali Williamsi etteaste, kajastati Eesti meedias kahte rassismi skandaali:

1. Jaak Madisoni ja Riho Terrase rassistlikud solvangud Strasbourgi ööklubi turvamehe vastu;
2. Eesti vormelipiloodi Jüri Vipsi homofoobsete ja rassistlike väljendite kasutus Twitchi ülekandes (Veske 2024: 26).

Nende saatel tekkis Eesti meedias taas arutelu sõna *neeger* kui negatiivse väljendi üle ning lõpuks defineeriti seda kui inimeste liigitamist madalamasse, vähem väärtuslikku rassi (sammas).

2024. aastal ilmunud soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku eriraportis „Rassilise diskrimineerimise kohta Eestis” väidetakse, et kuna eestlased on pidanud aastakümneid oma keele ja kultuuri säilimise eest võitlema, siis peetakse „võõrast” ohuks ning seetõttu on tekkinud eelarvamused ja kalduvus teistsuguse välimusega inimesi tõrjuda (Veske 2024: 11). Läbi viidi ka 104 vastanuga küsitlus, millest tuli välja, et 71% vastanutest on kogenud solvavaid žeste ning sobimatut vahtimist ja 55% on kogenud solvavaid ja ähvardavaid märkusi, mis on tehtud nende rassi kohta (Veske 2024: 33).

Kymbali Williamsi Tiina Tamm on ühiskonnakriitiline ning rõhutab enda „võõra” ja „oma” vahepealse asetusega Eestis kogetavat rassilist diskrimineerimist. *Drag*-persoonana on loodud läbi kunstniku enda identiteediga mängimise ning etteaste kommenteerib lõhet, mis on eesti ühiskonna poolt loodud tema rassi ja rahvusliku identiteedi vahele. Etteastes esineb ka soolist paroodiat, mida loob esituse esimeses pooles presenteeritud plikalik Tiina Tamm. Ta pole seksuaalsusele rõhuv, vaid pigem lapselik. Tiina Tamm on feminiinne ning sellele viitavad peamiselt tema kostüüm ja nimevalik.

3.2.2 Gerda Paljassääre

Mängima hakkab Tõnis Mäe „Koit”, ning laval seisab blondi paruka, roosa kleidi ja valgete heinaga täidetud põlvikutega Gerda Paljassääre. Teda kehastab Edgar Vunš, kes oli sellel ajal Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunsti osakonna 31. lennu tudeng. Eesti Näitlejate Liidu (Edgar Vunš) andmetel on tema emakeel vene keel, seega töö autor eeldab, et Vunši kehastumine Gerda Paljassääreks on inspireeritud kas isiklikust või temaga sama emakeelt jagavate inimeste kogemusest. Gerda Paljassääre etteastes on olulisel kohal nii rahvuslik kui ka etniline identiteet.

Ta on oma esituses tundeline ning sõnade ajal „heita endalt orjarüü” heidab ta ülakehalt kleidi, mis muutub Adidase triipude rohkeks seelikuks. Gerda Paljassääre liikumine on tänavatantsulik, aga sinna sisse põimib ta rahvatantsu ning *drag*'ile omaseid seksuaalseid motiive. Tema esitusesse on põimitud ka feminiinsust, mida ta loob oma tütarlapselike näoilmete, ripsmete pilgutamise ning mõningase edvistava käitumisega. Need tegevused on ülepaisutatud ning *drag*'ile kui žanrile omased. Gerda Paljassääre liikumine on voolav ning sellest õhkab vabadust. Tütarlapselikkuse ja voolavuse vahele võib tõmmata paralleeli, et noorena ei ole ühiskonna poolt loodud stereotüübid veel nii rõhuvad ja naiivsus nende osas on suurem.

Esituse pöördepunkt on aga hetk, kui kõlab „Koidus” lause „ühendagem väed”, Gerda Paljassääre keerleb, viskab siis lavale pikali, heidab peast paruka ja kõlama hakkab artisti Väike PD räpilugu „Fakk tiblud”. *Tibla* on halvustav sõna venelase kohta (Sõnaveeb).

Ta võtab hetke, lebab maas, vaatab publikut ning naeratab. Seejärel muutub tema liikumine jõulisemaks, see ei ole enam nii vaba ja voolav kui enne. Liigutused on konkreetsemad ning järsumad. Seda võib pidada endalt maski heitmiseks ja viha väljendamiseks. Selles osas ei etendata enam ainult *drag*-persoonat, vaid esile tuleb ka etendaja ning tema isiklik kogemus.

Gerda Paljassääre esitab selles osas rahvatantsu motiive, kuid mitte ainult eesti, vaid ka slaavi motiive. Ta hüppab kaerajaanist kükktantsu ja nii näitlikustab ta koreograafia kaudu kahe kultuuriruumi mõjudest põimunud identiteeti. Gerda Paljassääre on *drag*'ina viide vene keelt emakeelena kõnelevatele inimestele Eestis ning tõrjutusele, mida nad siinses ühiskonnas

kogevad. Ka *drag*-persoonana perekonnanime Paljassääre saab siduda Tallinna linna Paljassaare piirkonnaga, kus enamuse elanikkonnast moodustavad venelased (Kuulpak 2022: 26).

Eesti ühiskonna lõimumismonitooringus on välja toodud, et eestlaste seas ei ole soosiv või positiivne hoiak venekeelsete inimeste kui naabrite suhtes veel protsendiliselt nii kõrge, täpsemalt oli see 2020. aasta seisuga 46% (Kivistik 2020: 38). Seega on eestlaste hoiak venekeelsete inimeste suhtes küllaltki negatiivne.

2025. aastal alustati rahvaalgatus, mille eesmärk oli sõna *tibla* kasutamise keelustamine ja karistatavaks muutmise (Rahvaalgatus: sõna „tibla” 2025). See on hea näide sellest, kuidas vene keelt emakeelena kõnelevad inimesed end Eesti ühiskonnas tunnevad. Kanuti Gildi SAALis esietendus 2025. aasta lõpus „SAAL3 vol 4”, kus üks kunstnikest, Viktoria Martjanova, juhtis oma lühilavastusega tähelepanu just vene keelt emakeelena kõneleva inimese kogemusele Eestis. Positiivse hoiaku protsent venekeelsete suhtes võib olla küll alates 2010. aastast tõusnud 23-lt 2020. aastaks 46-le (Kivistik 2020: 38), aga see ei ole näitaja, et sallivuse protsent tõusuteel oleks. Seda enam, et 2022. aastal alanud Venemaa sõda Ukrainas on näiliselt eestlaste halvustavat suhtumist venekeelsetesse süvendanud.

Sarnaselt Tiina Tammele on ka Gerda Paljassääre inspireeritud „meie” ja „oma” vastandusest ning „võõra” vastu väljendatavast vihast. Gerda Paljassääre on eestlane, kes on osa „Koidu” „meiest”, aga samas peetakse teda ühiskonna poolt teise emakeele tõttu „võõraks”.

3.2.3 Juta Koppel

Juta Koppel astub lavale karvase kasuka ja blondi parukaga. Ta on naiselik ja vaoshoitud. Temaks on kehastanud Mauri Liiv, kes on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunsti osakonna 32. lennu näitlejatudeng.

Peatselt paljastub ka Juta Koppeli identiteet, kui kõlama hakkavad pasunad ja taustal olevale ekraanile ilmub punane toss. See on esimene viide Nõukogude režiimile, millele annab kinnitust, kui Juta Koppel paneb pähe punase pioneerimütsi ja võtab kasuka seljast. Selle all peitub Eesti NSV Pioneeriorganisatsiooni vormi meenutav riietus. Kaelas on tal punane räät, seljas valge särk ning tume ruuduline seelik. Lisaks kõlab esituses hüüatus: „Pioneerid,

kogunege lõkkele!” ning esituses on näha ka pioneeritervitust. Koreograafisse põimib ta sisse ka eesti rahvatantsu motiive, seostades end nii eesti rahvusliku identiteediga. Esituses jälgendab Liiv pioneerijuhti ning selle viiteks võib pidada ka valitud tegelase nime Juta Koppel, kes pole küll pioneerijuht, aga on 2014. aastal levima hakanud videoklipist tuntuks saanud lasteaiajuht (Juta Koppel 2024). Klipis küsib TV3 uudisteankur 5-aastaselt poisilt, kuidas ta lasteaiaga rahul on, ja poiss vastab, et väga rahul, kuna palk on nii kõrge. Poisi sõnul maksab talle seda Juta Koppel. Video on meemina Eestis laialt levinud ning seetõttu on nimevalik väga tabav.

Juta Koppel demonstreerib oma esituses võimu pähe hakkamist. Alguses osutab ta sõrmega erinevatele kohtadele, väljendades sellega juhtnööride jagamist. Selle liikumise ajal Juta Koppel naeratab, temast õhkab lasteaiakasvatajale omapärast sõbralikkust. Järk-järgult hakkab tema liikumine muutuma feminiinsemast maskuliinsemaks ning seejuures ka agressiivsemaks. Punane taust muutub intensiivsemaks ning tema taha ekraanile ilmub kaks otsevideopilti temast endast, näidates nii tema võimupositsiooni.

Kui kõlavad laulusõnad: „I look better with no hair” („Ma näen juusteta parem välja”), tõmbab Juta Koppel peast paruka. Temast on saanud kuradisarvedega Lenin. Ta heidab seljast ka pioneeririided ja selle alt ilmub kostüüm, millele on lisatud sõjaväelised aumärgid. Kõlavad sõnad „I’m a demon lord” („Ma olen deemonlik isand”). Pioneerijuhist on saanud Lenin. Ühel hetkel laskuvad laest ka kaks laval olevat Leninit kujutavat punast lippu. Kui enne oli Juta Koppel vaoshoitud, siis Leniniks muutudes on tema liikumine metsikum ning seksuaalsem. Juta Koppel ei ole välimuselt enam nii naiselik, vaid pigem mittebinaarne. Seda väljendab ka liikumine, milles on nii feminiinseid ja maskuliinseid jooni. Juta Koppeli esitus lõpeb lippude langemisega.

Esituse taustal kõlav laul on Doja Cati „Paint The Town Red” („Värvi linn punaseks”), mis on, arvestades nõukogude-motiivilist esitlust, samuti viide sellele ajale. Tegemist on etteastega, mis käsitleb Eesti ajaloo teemasid ning seetõttu on sealsed viited eesti publikule äratuntavad. Kui esimene osa etteastest võib nõukogude ajal elanud publikus tekitada nostalgiat, siis etteaste pöördepunktiga tuletab Juta Koppel meelde nõukogude aja traumasid.

Juta Koppeli esitus kommenteerib nõukogude nostalgiat, mille teemalised postitused ka sotsiaalmeedias levima on hakanud. Nostalgilised ollakse erinevate nõukogude aja aspektide suhtes, olgu selleks toit, majad, mööbel, selle aja nooruspõlv. Siiski on nõukogude aja suhtes nostalgia tundmine ja väljendamine eesti kultuuriruumis tabu, sest need mälestused on tugevalt seotud ka okupatsiooni- ja traumakogemusega (Harrik 2026). Juta Koppel loob etteaste, mis tekitab vaatajas hetkelist nostalgiat, kuid ei unusta sealjuures nõukogude aja traumasid.

3.2.4 Munnika Helme ja Kaja Paljas

Lavakardinad avanevad ning kõlama hakkab laul „Ooperifantoom” samanimelisest muusikalist. Tegemist on duetiga, mida laulavad muusikalis peategelane Christine ja Ooperifantoom. Taustal oleval ekraanil on suurelt kirjas „Election Night” („Valimisõhtu”).

Lavale astub blondi paruka ja heleroosa missivõistlusliku kleidiga Munnika Helme. Temaks on kehastunud Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunsti osakonna 32. lennu dramaturgitudeng Joosep Lõhmus. Ta esitab naiseliku elegantsusega dueti esimese osa. Seejärel tuleb lavale brüneti paruka ja sinise kleidiga Kaja Paljas. Temaks on kehastunud Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunsti osakonna 32. lennu näitlejatudeng Alex Paul Pukk. Samasuguse elegantsusega esitab ta dueti teise osa. Selle lõpuks on nad lava keskele kokku tulnud ning suruvad kätt. Kätt surudes naeratavad Munnika Helme ja Kaja Paljas publikule ning teesklevad seeläbi heameelt. Teineteisele otsa vaadates väljendub nende rivaalitsemine. Sellele viitavad järsku tõsinevad pilgud ja kulmu kortsutamine.

Peale seda kõlab etteastes Eesti Rahvusringhäälingu intervjuusaate „Esimene stuudio” tunnusmuusika. Lisaks intervjuudele korraldatakse „Esimeses studios” ka valimisdebatte. Esituses on valimisdebatilikkust, aga see diskussioon on asetatud tantsulahingu formaati ning selle taustal kõlab artisti WILLOW laul „Whip My Hair”.

Drag-persoonade nimed on ilmselged viited eesti poliitikutele. Kaja Paljas viitab Eesti Reformierakonna poliitikule Kaja Kallasele, kes on ka endine peaminister. Munnika Helme on viide Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni liikme Helle-Moonika Helmele. Poliitikud on tantsumaailmas, kus võidab see, kellel on paremad liigutused. Munnika Helme esitab tuntuid motiive kaerajaanist ja Kaja Paljas on oma liikumises sensuaalne, rõhudes oma

paljastatud jalale. Lisaks on esituses viiteid Hitleri-tervitusele, mida esitab Munnika Helme. See loob paralleeli Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna poliitikute ja natsipartei vahel.

Etteastes näidatakse naistevahelist kaklust läbi üksteise poole küünte suunamise. See liikumine on sooliselt performatiivne ning stereotüüpiline. Nii naeruvääristatakse naiste omavahelist võitlust. Lisaks parodeeritakse naiselikkust läbi missiliku käitumise.

Kui võistlus kahe poliitiku vahel on jõudnud kulminatsiooni, kõlab laval Maire Aunaste ütlus: „Kuhu on jäänud isamaalus, et see on täiesti puudu, nii et näiteks selles mõttes võiks küll restardi teha”. Videotaust on sinimustvalge. Seejärel hakkab taas kõlama „Operifantoom” ning Kaja Paljasele asetatakse selga missilint, mille peal on kirjas *päriiseestlane*. Munnika Helme toob lavale voki ning talle pannakse selga lint, millel seisab *põliseestlane*. Esituse lõpus viskavad Kaja Paljas ja Munnika Helme publikusse oma valimisflaiereid.

„Debatt” lõpeb, poliitikutel on taas küüned teineteise poole suunatud, justkui oleks nad keset kaklust, ja ekraanile ilmub Eesti Vabariigi president Alar Karis sinimustvalgel taustal, kes esitab väljavõtet 2023. aastalõpu kõnest. Täpsemalt kõlab: „Lihtne on solvata, keeruline lepituseni jõuda. Hoia ühte kui mesilaspere, lõppu oodates. Kui tõuseb ka kõuepilv ülesse, kas kodus või võõral maal, me hoia ühte. Head uut aastat meile kõigile!”. (President Alar Karis aastavahetusel 2023) Selles aastalõpu kõnes tõi president Karis ka välja, et „poliitilised näaklemised ja ärapanemised tekitavad tüdimust, nõutust, pahameelt” (President Alar Karis aastavahetusel 2023). Munnika Helme ja Kaja Paljas debateerivad tantsulahingus eestlaseks olemise ning rahvusliku identiteedi üle. Selline teemavalik sümboliseerib poliitiliste näaklemiste mõttetust. See, kes on päris eestlane, ei oma laiemas sotsiaalses kontekstis suurt väärtust.

Munnika Helme ja Kaja Paljas lahkuvad lavalt missilikult lehvitades ja naeratades. Samal ajal kommenteerib õhtujuht Vilita: „Ja need olid teie poolt valitud rahvasaadikud, Munnika Helme ja Kaja Paljas”. Öeldu on kriitiline eesti valijate suhtes, kes on need saadikud end esindama valinud. Munnika Helme ja Kaja Paljas on kriitilised eesti poliitikute osas ning loovad selle kommenteerimiseks etteaste, mis on täis kultuurilisi viiteid.

3.2.5 Marta Kaheksas

Marta Kaheksanda esitusele eelneb Vilita ja madam Andrus Vaariku kõne, mis käsitleb isamaa kaitsmist, kultuuri hoidmist ja vabaduse säilitamist. Kõnes räägivad nad isikuvabadusest ja inimese vabadusest olla selline nagu ta tahab. Vahetult enne etteastet ütleb madam Vaarik: „Nii, teil ka selge jah! Ja kellel veel selge ei olnud, siis nüüd tuleb selleks lavale Marta Kaheksas”. See annab hea sissejuhatuse Marta Kaheksanda esitusele, sest oma etteastes käsitleb ta isikuvabaduste piiramist ning ühiskonna poolt kehtestatud stereotüüpilisi soorolle.

Kõlama hakkab Justamendi „Maa tuleb täita lastega” versioon, mida esitavad erinevad eesti nais- ja meesmuusikud. Lavale astub blondi paruka ja rahvariiete motiivides loodud kostüümis rase Marta Kaheksas. Temaks on kehastunud Erling Eding, kes on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakunsti osakonna 32. lennu näitlejatudeng. Taustal ekraanil on kujutatud eesti rahvariiete motiive. Marta Kaheksas tantsib laulule rahvatantsulikult kaasa ja temas väljendub rõõmsameelsus ning emalik õrnus. Etteaste rõhuasetus on naise identiteedil ning vabadustel.

Etteastet saatvas muusikas laulavad refrääni lapsed, korrutades „maa tuleb täita lastega”. Selle ajal avab Marta Kaheksas lavaaugu, kust väljub fallosekujulise mütsiga tegelane. Imiteeritakse vahekorda ning selle ajal viskab lavaaugus olev sealt välja beebinukke. Tekib olukord, kus laul loob mulje juba lapseas sisendatud konservatiivsetest väärtustest. Laul ise on rõõmsameelne, aga esitusega juhitakse tähelepanu asjaolule, et laste saamine on endiselt patriarhaadi poolt peale surutud ning vastupidine käitumine on taunitud. Ka *drag*-nimi Marta Kaheksas sümboliseerib põlvkondlikult edasikantud väärtusi. Ühiskond on toiminud nii, et laste saamine on naiste kohustus ning nii see lihtsalt ongi.

Marta Kaheksas lükkab lavaaugu kinni ja kõlama hakkab RuPauli laul „Call Me Mother” („Kutsu mind emaks”). RuPaul on ameerika meelelahutaja, kes oli 1990. aastatel ja 21. sajandi alguses Ameerika Ühendriikide kuulsaim *drag*-kuninganna. Tuntud on ka tema võistlus-teleasaade „RuPaul’s Drag Race”. (RuPaul) Selle laulu ajal heidab Marta Kaheksas seljast oma pika seeliku ja esitab oma liikumisega *vogue*’i motiive. See tantsustiil arenes 20. sajandi lõpu New Yorki *ballroomi* skeenest (A Brief History) ning on ajaga aina enam populaarsust kogunud. *Vogueing* on osa LGBTQ+ ja *drag* kultuurist.

Siis järsku muusika muutub ja kõlama hakkab taas „Maa tuleb täita lastega”, kuid vastupidiselt eelnevale helgele versioonile, on see jõulisem ning segakoori esituses. Marta Kaheksas tunneb sellel hetkel, mis kohustus talle pandud on. Tema liikumine muutub jõulisemaks ja ta korjab maast paaniliselt beebinukke endale sülle. Ta avab ka oma raseda kõhu, kust lendab välja veel beebinukke. Esituse lõpus keerutab ta, tema ülakeha on paljas ja tema kunstrindadest pritsib vett, mis sümboliseerib rinnapiima. Samuti on näha riidest kotti, mis oli loodud Marta Kaheksanda rasedaks kõhuks, kuid nüüd näeb see välja nagu lahtilõigatud kõht. Naise keha on sellel momendil taandatud vaid sünnitusmasinaks, näidates, kuidas tema kehaosadel on vaid üks eesmärk, teenida ühiskonna huve rahvastiku jätkumisel.

Etteastes on viited Eesti iibe küsimustele. 2023. aastal levitati rahvastikupoliitika mõttekoja Pere Sihtkapitali küsitlust, mis oli loodud erakond Isamaa toel. Rahvastikuregistrist koguti tuhandete lastetute naiste andmed, kasutades selleks Tartu Ülikooli nime. Küsitlus sisaldas isiklikke ning delikaatseid küsimusi, mida andmekaitse inspeksioon probleemseks pidas. Ka Tartu Ülikool väitis, et heakskiitu nad sellele ei andnud. Küsitluse eesmärk oli teada saada, miks neil naistel veel lapsi ei ole. (Pärli 2023)

Sama teema jätkudes sai (kuri)kuulsaks Isamaa erakonna liikme Tõnis Paltsi ütlus, et naised, kes on sünnitanud vähem kui kolm last, ei peaks selle küsitluse teemal üldse kriitiliselt sõna võtma (Alas 2023). Sama teemat, naise väärtust, käsitleb Helen Rekkori lavastus „Ühiskondlikult kahjulik element”, mis toob lavale naised, kes ei vasta ühiskonna ootustele (Ühiskondlikult kahjulik element). See konkreetne väljend pärineb Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna poliitikult Martin Helmelt (Krjukov 2018).

Statistika näitab, et sündimus on Eestis praegu iga aastaga aina madalam. 2025. aastal registreeriti 9092 sündi (2025. aastal registreeriti), 2024. aastal oli see 9690 ja 2023. aastal 10 949 (Sünnid). Eestis peetakse sündimuse langust kriisiks ning naise valikut saada laps hiljem peetakse murekohaks või isegi probleemiks. Rahva jätkumise kohustus asetatakse naiste õlule. Poliitikud on mures, et naised ei tegutse „õigel ajal” või üldse mitte. Tegelikult ei ole see pilt nii must-valge, sest eesti naised soovivad siiski lapsi saada, aga seda vaid oma tingimustel. Esimene laps sünnib aina hilisemas vanuses, sest enne emaks saamist soovitakse leida sobiv partner ning kindlustada elukorralduslik stabiilsus. Probleemi asemel peaksid poliitikud selles

nägema hoopis vastutustundlikku käitumist. Seda enam, et riikides, kus keskmine sünnitusiga on kõrgem, on ka sündimus kõrgem. (Karro jt 2025)

Inimestel on õigus saada või mitte saada lapsi ning see kehtestati juba 1994. aastal Kairos toimunud ÜRO rahvusvahelisel rahvastiku- ja arengukonverentsil. Seal lepiti kokku, et sündimus ei ole vaid rahvastikuprotsess, vaid see on osa inimese üldisemast heaolust, õigustest ning eneseteostusest. 30 aastat hiljem ei ole need õigused siiski tagatud, sest aina levinum on naiste valikuvabaduste piiramine, mille näitena saab tuua abordiõiguste piiramise USA-s. (Karro jt 2025)

Poliitilistes aruteludes on laste saamist kujutatud vaid naiste vastutusena ning meeste roll pereplaneerimises jääb nendes diskussioonides tagasihoidlikuks. (Karro jt 2025) Siiski on pereplaneerimine mõlema osapoole kohus ning vale oleks naised selle teemaga üksi jätta, sest see taastoodab ideed, et laste saamine on naise elu ainus eesmärk.

Marta Kaheksanda etteastes on olulisel kohal soolisuus, sest käsitletav teema on seotud naiste isikuvabaduste piiramisega. Laste saamine on Marta Kaheksanda kui naise kohus, ilma nendeta on ta ühiskonnale kahjulik. Rahva püsimine on asetatud tema õlule ning teda saadab vaid salapärane peenis, kes lavaaugust korra nähtaval on ja lapsi „teeb” ning seejärel kaob. Lapsed aga jäävad ja Marta Kaheksas korjab neid põrandalt. Neid lapsi on palju, ta ei jõua kõigi eest hoolitseda. Tema näol väljendub mure, aga „maa tuleb täita lastega”.

3.3 Järeldused

Kõigis viies kirjeldatud ning analüüsitud etteastes on selged viited mõnele eesti ühiskonna probleemile. Omavahel kõige sarnasemad on *drag*-personad Tiina Tamm ning Gerda Paljassääre. Nad mõlemad toovad lavale oma rahvusliku ning etnilise identiteedi ja viitavad oma esitusega tõrjutusele, mida neile sarnased inimesed eesti ühiskonnas kogevad. Nende kahe puhul on märgatav side ka *drag*-persoon ja etendaja enda identiteedi vahel, sest mõlemad etteasted on saanud alguse just etendaja identiteedist. Nendes kahes etteastes on kõige tajutavam ka identiteedipoliitika, sest tähelepanu pööratakse identiteedigrupi, kuhu etendaja kuulub, huvidele ning muredele.

Juta Koppel viitab oma etteastega nõukogude nostalgiale, mis on eesti ühiskonnas tabu. Oma esituses ei unusta ta nõukogude traumasid ning etendaja demonstreerib selgelt võimu pähe hakkamist. Etteaste algab lapsepõlve mälestustele rõhudes ning selle pöördepunkt on hetk, kui paljastub Juta Koppeli naiseliku fassaadi all peitev diktaator. Ka selles etteastes on oluline etniline identiteet, sest eesti ühiskonna taustal eksisteerivad nõukogude traumad.

Munnika Helme ja Kaja Paljas on *drag*-persoonadena viited eesti poliitikutele. Oma etteastes on nad omavahel debatis, aga sõnade asemel kasutatakse koreograafiat. Etteastes „arutletakse” etnilise ning rahvusliku identiteedi küsimuste üle. Täpsemalt, kes on ikka õige eestlane, kas päris- või põliseestlane. Sellega pöörab etteaste tähelepanu poliitiliste näaklemiste mõttetusele. Esituse jooksul üritavad Munnika Helme ja Kaja Paljas iseend võimalikult heast küljest näidata ning demonstreerivad nii poliitikute meeleheitlikku soovi endale valijate häáli võita.

Marta Kaheksanda etteastes on olulisel kohal naise identiteet ning isikuvabaduste piiramine. Etteastes viidatakse ühiskonna poolt naistele pandud survele saada lapsi. Ka see *drag*-persoonana ning etteaste on tugevalt seotud rahvusliku ning etnilise identiteediga, sest mure iibe pärast on tekkinud Eesti väheneva sündimuse pärast. Samuti väljendub selles väikerahva hirm väljasuremise ees.

Seega on nendes *drag*-persoonades ning etteastetes olulisel kohal eestlase rahvuslik ja etniline identiteet. Lisaks sellele on etteasted sarnased veel oma soolise asetuse poolest, sest kõik kuus *drag*-persoonat asetuvad binaarsel skaalal feminiinsemal poolel. Soolisust väljendatakse soengu, grimmi, kostüümi, aga ka koreograafia abil. Sooliseid stereotüüpe näidatakse mitmel viisil, aga kõige silmapaistvamad olid ülepaistatud plikalikkus ja edvistamine, küüntega kaklemine ning emadusele viitamine, kasutades selleks „lahtilõigatud” kõhtu ning pritsivaid kunstrindasid. *Drag*-persoonad ja nende etteasted olid provotseerivad, astudes nii vastu ühiskonna poolt kehtestatud normidele, kus naine peab käituma vaoshoitult. Seega loodi läbi välimuse ning performatiivsuse uued identiteedid, mis toimisid viidetena probleemidele eesti ühiskonnas.

KOKKUVÕTE

Identiteedikabaree „DRAG SHOW” on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Eesti Kunstiakadeemia ja Grimmikooli koostööprojekt, mis toimus esimest korda 2017. aastal. Nüüdseks on etendunud neli Identiteedikabaree lavastust, mis on aina enam populaarsust kogunud. Projekti neljas lavastus etendus Eesti Draamateatri laval ning seeläbi jõudis Identiteedikabaree *drag* eesti kultuuriruumi peavoolu. Viimane lavastus pälvis ka palju avalikku tähelepanu, sest 2024. aastalõpu saates Eesti Televisioonis näidati klippi ühest selle lavastuse etteastest. Nii sai Identiteedikabaree palju kriitikat, nii konservatiivsete väärtuste kui ka LGBTQ+ kogukonna esindajatelt ja toetajatelt. Kooliprojektist sai kõmuline sündmus.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, kuidas luuakse Identiteedikabaree viies etteastes tähendusi ning milliseid identiteete esile tuuakse. Vaadeldud etteasted seostati ka laiemaga ühiskondliku taustaga ning analüüsiti, kuidas etteastetega konkreetsetele probleemidele viidatakse. Tausta avamiseks tutvustati lisaks projekti sisule ning kriitikale ka mõisteid *drag*, identiteet ja sooline performatiivsus. *Drag* on etenduskunsti vorm, milles esineb soolist ülepaisutatust. See rõhub stereotüüpilistele soopiiridele ning loob see läbi kriitilise vaate ühiskonnale. Identiteet on seotud tunnustuse otsimise ja kuuluvustundega. *Drag*-persooni sünnib läbi enda identiteedikihide avastamise, seega on identiteet ja *drag* omavahel tugevalt seotud. Soolise performatiivsuse kontseptsioon annab mõista, et sugu on performatiivne ning see on reaalne vaid siis, kui seda etendatakse. *Drag*'is on sooline eneseväljendus olulisel kohal, sest ühiskonnakriitilisuse loomiseks paisutatakse etteastetes soolisi norme üle.

Drag'ile omaste tunnuste ning semiootilise etenduse analüüsi abil kirjeldati ning analüüsiti viit välja valitud etteastet. Sealjuures jälgiti märkide ning etendaja performatiivsuse koostöös loodud identiteete, mis olid konkreetset viited mõnele eesti ühiskonna probleemile. Etteasted seostati ka neid ümbritseva sotsiaalse kontekstiga.

Etteasted valiti Identiteedikabaree projekti kahest viimasest lavastusest „DRAG SHOW vol 3-st” ja „DRAG SHOW VOL 4-st”. Välja valitud etteasted olid selgelt ühiskonnakriitilised ja tugevalt seotud eestlase rahvusliku identiteediga. Need käsitlesid rassilist ning etnilist diskrimineerimist, nõukogude nostalgiat ja traumasid, poliitilisi nääklemisi ning iibeküsimusi.

Tähendusi loodi põimides erinevaid elemente, kuid peamised tähendused tekkisid koreograafia, välimuse ning muusikavaliku kaudu. Iga vaatamise korraga paljastus aina enam viiteid ning see näitas, et kuigi tegemist pole *drag*-kunstnikega, siis on tudengid oma *drag*-persoonad põhjalikult läbi mõelnud. Kõik viis analüüsitavaid etteastet olid märkide tihedad tervikud, mis löid kriitilise pilgu ühiskonna probleemidele.

Tiina Tamm ja Gerda Paljassääre rõhusid etnilisele diskrimineerimisele, mida nende identiteedigruppi kuuluvad inimesed kogevad. Tiina Tamm viitas rassilisele ja Gerda Paljassääre etnilisele, täpsemalt venekeelsete diskrimineerimisele. Etteastetes löid nad kontrasti, olles samal ajal „oma” ja keegi, keda „võõraks” peetakse. Juta Koppel käsitles etteastes nõukogude aja traumasid, mis eesti ühiskonnas eksisteerivad. Ta lõi etteaste, mis alguses võis tekitada nostalgiat, kuid oma pöördepunktiga näitas, mis traumad hetkelise nostalgia taga peidavad. Munnika Helme ja Kaja Paljas debateerisid oma etteastes küsimuse üle, kes on õige eestlane. Sellise teemavalikuga kritiseerisid nad eesti poliitikute omavahelisi näaklemisi, mille eesmärk on vaid teineteisele ärapanemine ning laiemat ühiskonna huvi need ei teeni. Marta Kaheksas tõi tähelepanu naise identiteedile ning survele, mis ühiskonnas neile pandud on. Täpsemalt lõi Marta Kaheksas esituse, mis kommenteeris ideed, et laste saamine on naiste kohus, kui nad lapsi ei soovi, on nad ühiskondlikult kahjulikult.

Identiteedikabaree projektis on peale välja valitud viie veel ühiskonnakriitilisi etteasteid, kuid töömahu tõttu pidi tegema valiku. Terviklikuma ülevaate andmiseks peaks aga välja tooma kõik ühiskonnakriitilised etteasted ja analüüsima nende omavahelisi seoseid. Seda saaks teha alustuseks kasvõi ühe projekti lavastuse baasil. Lisaks oleks huvitav uurida projekti lavastuste arengut, kui palju erinevad üksteisest projekti esimene ja neljas lavastus. Samuti saaks keskenduda rohkem soolisusele, fokuseerides analüüs just soolisele tähendusloomele. Käesolev bakalaureusetöö keskendus suures osas vaid ühiskonnakriitilisusele.

KASUTATUD ALLIKAD

Aadli, Helena 2024. Sädelust, bravuuri ja rohkem ruumi. Intervjuu lavastuse „Siinpool sood” drag-kunstnikega. *Müürileht*,

<https://www.muurileht.ee/sadelust-bravuuri-ja-rohkem-ruumi-intervjuu-lavastuse-siinpool-sood-d-drag-kunstnikega/> (vaadatud 25.04.2026).

A Brief History = A Brief History of Vogueing, National Museum of African American History & Culture koduleht, <https://nmaahc.si.edu/explore/stories/brief-history-vogueing> (vaadatud 17.04.2026).

Alas, Brita-Maria 2023. Palts: naised, kes on vähem kui kolm last sünnitanud, võiks skandaali teemal kriitiliselt sõna mitte võtta. *Postimees*, <https://www.postimees.ee/7833949/palts-naised-kes-on-vahem-kui-kolm-last-sunnitanud-voik-s-skandaali-teemal-kriitiliselt-sona-mitte-votta> (15.03.2026).

Appignanesi, Lisa 2004. *The Cabaret*. New Haven & London: Yale University Press.

Baker, Roger 1994. *A History of Female Impersonation in the Performing Arts*. New York University Press, 17.

Baroni, Monica 2006. Drag. *Routledge International Encyclopedia of Queer Culture*. Toim. David A. Gerstner. New York: Routledge, 191.

Burns, Kellie 2006. Drag King. *Routledge International Encyclopedia of Queer Culture*. Toim. David A. Gerstner. New York: Routledge, 192.

Butler, Judith 1988. Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*, Vol. 40, 519-531.

Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/> (vaadatud 20.05.2026).

Drag Brunch = Suur galerii: Tallinnas toimus glamuurne drag brunch, Vikervaate koduleht, <https://vikervaade.ee/suur-galerii-tallinnas-toimus-glamuurne-drag-brunch/> (vaadatud 25.04.2026).

Drag show tele-eetris = Eesti esimene drag-show teleeetris, Vikervaate koduleht, <https://vikervaade.ee/eesti-esimene-drag-show-teleeetris/> (vaadatud 25.04.2026).

DRAG SHOW vol 3 2022. Lav Jüri Nael. Salvestus Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia valduses.

DRAG SHOW vol 4 2024. Lav Jüri Nael. Salvestus Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia valduses.

Edgar Vunš, Estonian Actors Database, <https://eadb.enliit.ee/et/eadb-naitlejad/788/edgar-vuns> (vaadatud 12.03.2026).

Eesnime Tiina statistika, Statistikaameti koduleht, <https://stat.ee/nimed/TIINA> (vaadatud 17.04.2026).

Ehin, Andres 1976. Neegrionu külaskäik. *Täheke*, 11.

Ehlers, Nadine 2016. Identities. *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. Toim. Lisa Disch, Mary Hawkesworth. Oxford University Press, 346-366.

Epner, Luule 2022. Teatrisemiootika. *Etenduskunstide uurimismeetodid*, <https://sisu.ut.ee/etenduskunstid/teatrisemiootika/> (vaadatud 14.04.2026).

Fischer-Lichte, Erika 2011. Etenduse analüüsi probleeme. *Valitud artikleid teatriuurimisest*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 71-100.

Fischer-Lichte, Erika 2006. Performatiivsuse esteetika poolt. *Akadeemia*, 11, 2457-2472.

Fischer-Lichte, Erika 2008. *The Transformative Power of Performance*. London, New York: Routledge, 27.

Fischer-Lichte, Erika 1992. The Theatrical Code as a System. *The Semiotics of Theatre*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 13-17.

Fukuyama, Francis 2022. *Identiteet: Väärrikuse nõudmine ja kibestumise poliitika*. Tallinn: Postimees Kirjastus.

Greaf, Caitlin 2015. Drag queens and gender identity. *Journal of gender studies*, 25, 655-665.

Harrik, Airika 2026. Noori ja vanu paeluvad nõukanostalgia erinevad tahud. *Eesti Rahvusringhääling*,

<https://novaator.err.ee/1610016427/noori-ja-vanu-paeluvad-noukanostalgia-erinevad-tahud>

(vaadatud 10.05.2026).

House of Kuko 2026 = Kuradisilla kolledž, House of Kuko Instagrami lehekülj, 20.04, <https://www.instagram.com/p/DXWYFXoCEje/> (vaadatud 25.04.2026).

Identiteedikabaree 2 EMTA = Identiteedikabaree DRAG SHOW vol 2, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia koduleht, <https://eamt.ee/projektid/drag-show-vol2/> (vaadatud 03.04.2026).

Identiteedikabaree 2 ETA = Identiteedikabaree DRAG SHOW vol 2, Eesti Teatri Agentuuri koduleht, <https://teater.ee/teatriinfo/lavastused/identiteedikabaree-drag-show-vol-2/> (vaadatud 03.04.2026).

Identiteedikabaree 3 EMTA = Identiteedikabaree DRAG SHOW vol 3, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia koduleht, <https://eamt.ee/identiteedikabaree-drag-show-vol3/> (vaadatud 03.04.2026).

Identiteedikabaree 4 EMTA = Menukas identiteedikabaree „DRAG SHOW vol 4” koos Andrus Vaarikuga jõuab esimest korda Draamateatri lavale. Lisaetendused!, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia koduleht, <https://eamt.ee/lavale-jouab-identiteedikabaree-drag-show-vol-4/> (03.04.2026).

Juta Koppel 2024. YouTube, 23.03., <https://www.youtube.com/shorts/jPIKvBA0ahE> (vaadatud 25.05.2026).

Karro, Helle; Kai Part; Made Laanpere 2025. Naistearstid: laste saamise põhjused on isiklikud ja mitmekesised. *Eesti Rahvusringääling*, <https://www.err.ee/1609712274/naistearstid-lastesaamise-pohjused-on-isiklikud-ja-mitmekesised> (vaadatud 17.04.2026).

Kert Kingo 2025 = Kert Kingo: varem pidasid näitlejad oma unistuste rolliks Hamletit, mitte peenist, *Objektiiv* koduleht, <https://objektiiv.ee/kert-kingo-varem-pidasid-naitlejad-oma-unistuste-rolliks-hamletit-mitte-peenist/> (vaadatud 25.04.2026).

Kivistik, Kats 2020. Eesti elanike keeleoskus ja -kasutus, inimestevahelised kontaktid, sallivus ning eesti keele väärtustamine. *Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2020*. Kultuuriministeerium, 28-43.

Krjukov, Aleksander 2018. Helme: naine ei tohi karjääri tehes ohverdada oma fertiilset iga. *Eesti Rahvusringääling*, <https://www.err.ee/831720/helme-naine-ei-tohi-karjaari-tehes-ohverdada-oma-fertiilset-iga> (vaadatud 19.05.2026).

Kulla, Gregor & Notton, Heneliis 2025. EMTA ja Draamateatri kväärpööre. *Teater. Muusika. Kino*, 3, 39-53.

Kuulpak, Peeter (toim) 2022. Rahvastik. *Statistika aastaraamat Tallinn arvudes 2022*. Tallinn: Tallinna Strateegiakeskus, 8-27.

Kuusik, Aet 2023. Sõnastik: soorollid ja soostereotüübid. *Feministeerium*, <https://feministeerium.ee/dictionary/soorollid-ja-soostereotuubid/> (vaadatud 25.04.2026).

Kymbali Williams, Eesti Lavastuste Andmebaas, <https://www.elab.ee/inimene/29667/kymbali-williams/> (vaadatud 13.03.2026).

Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/> (vaadatud 20.05.2026).

NO38,8 Aktsioon: Drag show, Eesti Teatri Agentuuri koduleht, <https://teater.ee/teatriinfo/lavastused/no38-8-aktsioon-drag-show/> (vaadatud 03.04.2026).

Nõgisto, Joonatan 2017. Identiteet ja võim. Edmund Burke'i Seltsi koduleht, <https://burke.ee/arvamuslood/joonatan-nogisto-identiteet-ja-voim/> (vaadatud 03.05.2026).

Partridge, Eric 2002. *A Dictionary of Slang and Unconventional English*. London, New York: Routledge.

Perekonnanime Tamm statistika, Statistikaameti koduleht, <https://stat.ee/nimed/pere/TAMM> (vaadatud 17.04.2026).

Pinfold Michael 2006. Drag Queen. *Routledge International Encyclopedia of Queer Culture*. Toim. David A. Gerstner. New York: Routledge, 192.

Pinfold Michael 2006b. Drag Show. *Routledge International Encyclopedia of Queer Culture*. Toim. David A. Gerstner. New York: Routledge, 192.

President Alar Karis aastavahetusel 2023 = President Alar Karis aastavahetusel: lihtne on solvata, keeruline lepituseni jõuda, President, <https://president.ee/et/ametitegevus/koned/55629-president-alar-karis-aastavahetusel-lihtne-solvata-keeruline-lepituseni-jouda> (vaadatud 13.03.2026).

Pärli, Merilin 2023. Pere Sihtkapital küsis uuringu jaoks TÜ nimel tuhandete naiste andmeid. *Eesti Rahvusringhääling*, <https://www.err.ee/1609060106/pere-sihtkapital-kusis-uuringu-jaoks-tu-nimel-tuhandete-naiste-andmeid> (vaadatud 14.03.2026).

Rahvaalgatus: sõna „tibla” 2025 = Sõna „tibla“ avalikus ruumis kasutamise keelustamine ja karistatavaks muutmine, Rahvaalgatuse koduleht, <https://rahvaalgatus.ee/initiatives/1556-s%C3%B5na-tibla-avalikus-ruumis-kasutamise-keelustamine-ja-karistatavaks-muutmine> (vaadatud 12.03.2026).

RuPaul, Britannica koduleht, <https://www.britannica.com/biography/RuPaul> (vaadatud 17.04.2026).

Schechner, Richard 2020. Sotsiaalse soo konstruktsioonid. *Sissejuhatus etendusuringutesse*. Tallinn: Eesti Teatriliit, 168-171.

Sepp, Anu; Katrin Kalamees-Ruubel; Urve Läänemets 2010. Haridus ja rahvuslik identiteet ühiskonna sidususe kujundajana. *Riigikogu Toimetised*, 22, 136-142.

Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee/> (vaadatud 25.05.2026).

Sünnid, Statistikaameti koduleht, <https://stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/sunnid> (vaadatud 15.03.2026).

Stone, Alison 2016. Sexual Difference. *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. Toim. Lisa Disch, Mary Hawkesworth. Oxford University Press, 874-893.

Toome, Heidi 2025. Jüri Nael: olen leppinud mõttega, et kõiki asju ei mahuta ühe elu sisse. *Delfi kultuur*, <https://kultuur.delfi.ee/artikkel/120354940/juri-nael-olen-leppinud-mottega-et-koiki-asju-ei-mahuta-uhe-elu-sisse> (vaadatud 03.04.2026).

Veske, Christian 2024. Rassiline diskrimineerimine Eestis. *Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku eriraport*. <https://www.volinik.ee/infomaterjalid/eriraport-rassiline-diskrimineerimine-eestis.html>

Viik, Kadi 2015. Mis on sugu? 2. osa. *Feministeerium*, <https://feministeerium.ee/mis-on-sugu-vol-2/> (vaadatud 25.04.2026).

Väli, Katre 2018. Teatri- ja etendussemiootika. *Semiootika*. Toim Silvi Salupere & Kalevi Kull. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 332-347.

Ühiskondlikult kahjulik element, Vaba Lava koduleht, <https://vabalava.ee/programm/uhiskondlikult-kahjulik-element/> (vaadatud 15.03.2026).

Ühiskonnauuringute instituut 2025 = Eesti kodanikud ei pea Drag show vol 4" esitamist aastavahetuse televisiooniprogrammist sobilikuks, Ühiskonnauuringute instituudi koduleht, <https://www.inst.ee/uudised/eesti-kodanikud-ei-pea-drag-show-vol-4-esitamist-aastavahetuse-televisiooniprogrammist-sobilikuks> (vaadatud 27.04.2026).

2025. aastal registreeriti = 2025. aastal registreeriti 9092 sündi, Siseministeeriumi koduleht, <https://www.siseministeerium.ee/uudised/2025-aastal-registreeriti-9092-sundi> (vaadatud 15.03.2026).

SUMMARY

Performativity and Meaning Making in Identity Cabaret Performances

The Identity Cabaret “DRAG SHOW” is a collaborative project between the Estonian Academy of Music and Theatre, the Estonian Academy of Arts, and Grimmikool. Identity Cabaret was first staged in 2017. To date, four Identity Cabaret productions have been performed, each gaining increasing popularity. The project's fourth production was staged at the Estonian Drama Theatre, thereby bringing Identity Cabaret drag into Estonian cultural mainstream. The latest production received significant public attention, as a clip from one of its performances was shown on Estonian Public Broadcasting at the end of 2024. As a result, Identity Cabaret received a lot of criticism from both representatives and supporters of conservative values as well as from members and supporters of the LGBTQ+ community. What had started as a school project became a controversial public event.

The aim of this bachelor’s thesis was to explore:

1. How meanings are constructed in Identity Cabaret performances, using different elements, like gender, choreography, make-up, costume and music?
2. Which identities are brought to the forefront?
3. What social issues and problems do the performances address?

In order to provide background to the study, the thesis introduced not only the content and criticism surrounding the project, but also the concept of drag, identity and gender performativity. So this bachelor’s thesis was divided into three chapters. The first chapter introduced the Identity Cabaret project and the criticism it had received. The second chapter focused on introducing the central concepts of the work. These were drag, identity and gender performativity. The third chapter of this bachelor’s thesis analyses the performances of Identity Cabaret. To narrow the scope of the study, the author selected five performances, all of which were socially critical and addressed topics and conflicts that are currently relevant in Estonia.

Five selected performances were described and analysed using the characteristics specific to drag and an analysis of semiotic performance. In doing so, the study examined the identities created through the interplay of signs and the performer's performativity, which served as specific references to certain issues in Estonian society. The performances were also linked to their surrounding social context.

The performances were selected from the last two productions of the Identity Cabaret project, "DRAG SHOW vol 3" and "DRAG SHOW vol 4". The selected performances were clearly socially critical and strongly tied to Estonian national identity. They addressed racial and ethnic discrimination, Soviet nostalgia and trauma, political quarreling and societal debate regarding the declining birth rates. With each viewing, new references became apparent, demonstrating that although the performers were not drag artists, the students had thoroughly developed their drag personas. All five performances under analysis were densely symbolic works that offered a critical perspective on societal issues.

The performances analysed all dealt with Estonian national and ethnic identity. Tiina Tamm and Gerda Paljassääre emphasised the ethnic discrimination experienced by people belonging to their identity group. Tiina Tamm referred to racial discrimination, and Gerda Paljassääre to ethnic discrimination, specifically against Russian speakers. In their performances, they created a contrast, being both „one of their own” and someone considered a „stranger”. Jutta Koppel addressed the traumas of the Soviet era that still exist in Estonian society. They created a performance that might have initially evoked nostalgia, but with its twist, it revealed the traumas hidden behind that fleeting feeling. Munnika Helme ja Kaja Paljas debated the question of who is a “true” Estonian. By choosing this theme, they criticised the bickering among Estonian politicians, which serves only to disparage one another and does not serve the broader interests of society. Marta Kaheksas drew attention to women's identity and the pressure placed on them by society. More specifically, Marta Kaheksas created a performance that commented on the idea that having children is a woman's duty, and if they do not want children, they are socially harmful.

In addition to the five selected performances, the Identity Cabaret project includes other socially critical performances. However, due to the scope of the work, a selection had to be made. To provide a more comprehensive view, however, all socially critical performances

should be highlighted and their connections analysed. This could be done, for starters, based on one production from the project. Additionally, it would be interesting to examine the evolution of the project's productions, specifically how much the first and fourth productions differ from one another. One could also focus more on gender, directing the analysis specifically toward gendered meaning making. This bachelor's thesis focused largely only on social criticism.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Loora Ristisaar ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
„Performatiivsus ja tähendusloome Identiteedikabaree etteastete näitel”

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Riina Oruaas ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Loora Ristisaar

26.05.2026